

Discussie

Wat is ook al weer het object van de sociologie?

J. Dronkers

In de reactie van Gerhard Nijhof op de discussie tussen Kees Schuyt en mij naar aanleiding van mijn onderzoek naar de samenhang tussen echtscheidingskansen en intelligentie gaat het vooral om het object van de sociologie. Voor Nijhof is de sociale werkelijkheid een geïnterpreteerde werkelijkheid en dat laatste is het object van de sociologie. Hoewel ik discussies over de essentie van iets (dus ook van een academische discipline) meestal vruchteloos vind, heb ik drie bezwaren en zal ik toch reageren.

Mijn eerste bezwaar tegen zijn bijdrage richt zich tegen zijn omschrijving van het object van het sociologisch onderzoek. De sociologie houdt zich in de arbeidsdeling binnen de menswetenschappen bezig met de wijze waarop de structuur en cultuur van een samenleving en haar belangrijkste instituties het gedrag van mensen mogelijk maken en inperken en waarop dat gedrag van mensen die structuur en cultuur beïnvloedt. Daarbij gaat het om het aspect van de wisselwerking tussen het microniveau (handelende actoren) enerzijds en het meso- (de instituties) of het macroniveau (de samenleving) anderzijds. Het onderkennen van de zelfstandige betekenis van dit 'sociologisch' aspect is de belangrijkste bijdrage van Durkheim, Marx en Weber geweest. Aan hen ontleen ik daarom het gezegde dat 'de maatschappij kan handelen achter de ruggen van de betrokkenen om'. In de wetenschap die op deze grondleggers voortbouwt en die men sociologie noemt, gaat het om de vaststelling van het *relatieve* belang van die wisselwerking tussen micro en macro, in verhouding tot het belang van andere aspecten, zoals het biologische, het psychologische, et cetera. Dat vaststellen van het relatieve belang van die wisselwerking doen modernere auteurs, zoals Margret Archer, Pierre Bourdieu en James Coleman. Het betekent dat de sociologie andere aspecten (bijvoorbeeld IQ) niet als sociologisch irrelevant terzijde moet schuiven, maar juist moet inpassen in het eigen onderzoek. Interpretaties van mensen van hun (alledaagse) mogelijkheden en belemmeringen binnen die samenleving spelen in die wisselwerking tussen micro en macro zonder twijfel een rol, want die interpretaties sturen mede het gedrag van mensen. Maar als wij de wisselwerking tussen micro en macro goed willen onderzoeken zijn interpretaties van mensen een onvoldoende grondslag, want interpretaties en ervaringen dragen maar een deel van die wisselwerking. Want de voorgegeven structuur en cultuur van de samenleving verschaft aan individuen bepaalde mogelijkheden en beperkingen die, los van welke interpretatie van de betrokkenen dan ook, hun gedrag in een bepaalde richting beïnvloeden (maar niet determineren). Ons adelsonderzoek is een voorbeeld van onderzoek naar die wisselwerking tussen micro en macro.

De structuur en cultuur van de Nederlandse adel zijn in het verleden gevormd door het

gedrag en de interpretaties van vele generaties mensen. Ongeacht hoe men nu dat Nederlandse adeldom ook interpreteert (en er zijn vele mogelijkheden), de in het verleden gevormde structuur en cultuur ervan beïnvloedt meer of minder bewust het gedrag van henzelf en anderen en de *optelsom* van al die gedragingen heeft onbedoelde consequenties voor het functioneren van de samenleving als geheel (bijvoorbeeld instandhouden van een bepaalde ongelijkheid die door allen als achterhaald wordt gezien). Mijn onderzoek naar de relatie tussen intelligentie en echtscheiding is een ander voorbeeld van onderzoek naar die zelfstandige betekenis van die wisselwerking tussen micro en macro. Wat voor de ene generatie nog gold (intelligentere mensen scheiden vaker) is voor de volgende al niet meer waar (dommere mensen gaan vaker uit elkaar), omdat de maatschappelijke mogelijkheden en beperkingen rond echtscheiding in de tussentijd grondig gewijzigd zijn, maar nog niet de dominante interpretatie van scheiding.

Nijhofs opmerkingen over IQ leiden tot mijn tweede bezwaar tegen zijn bijdrage. Uiteraard weet ik heel goed dat de meting van intelligentie totstandkomt middels een gecompliceerde interpretatieve praktijk, maar dat betekent nog niet dat gemeten intelligentie alleen maar interpretatie is. Intelligentie speelt in moderne samenlevingen, ongeacht de wijze van meten, een rol bij de verwerving en toekenning van ongelijke posities. De moeizame erkenning daarvan, ook door sociologen, is een positieve uitkomst van de verschillende 'intelligentie-oorlogen' (Dronkers, 1999). Waar het om gaat, is het *relatieve* belang van intelligentie naast andere psychische en sociale kenmerken, zoals persoonlijkheid en sociale klasse, voor de verklaring van maatschappelijke ongelijkheid. Daarbij is gemeten intelligentie inderdaad geen vanaf de geboorte vaststaand kenmerk, maar dat wil ook niet zeggen dat in gemeten IQ na de adolescentie nog veel verandering optreedt. Het feit dat interpretatie van gegevens door onderzoekers onvermijdelijk een rol speelt in elk wetenschappelijk proces, betekent nog niet dat intelligentie geen bruikbaar construct kan zijn. Nijhof lijkt alles tot interpretaties te herleiden, wat mij onvruchtbaar lijkt omdat het alle andere aspecten van die verschijnselen (biologische, psychische) negeert. Zo vervalt hij bovendien in een erfzonde van de sociologie, meegekregen van Comte: het ten onrechte opeisen van een dominante positie voor de sociologie binnen de menswetenschappen.

Over de theoretische sociologie durf ik mij, als empirisch en toegepast socioloog, niet uit te spreken. De observatie van Van Doorn, dat Nederlandse sociologen beter zijn in het toepassen van buitenlandse theorieën dan in het zelf ontwikkelen daarvan, lijkt mij nog steeds waar. Het in Nederland niet van de grond komen van een meer kwalitatief ingestelde sociologie heeft daarom volgens mij minder met die theoretische sociologie te maken, maar meer met de gebrekkige zelforganisatie van die kwalitatieve sociologie en hun geringe aantal overtuigende Nederlandse producten.

Literatuur

Dronkers, J., (1999). Jeugdige intelligentie en later succes in onderwijs en beroep. *Psychologie en Maatschappij*, 87, 152-165.